

ФОРМА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ ЯК УМОВА ЙОГО ЧИННОСТІ

Рубенян Гоар Давидівна,

*магістрантка Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького*

Актуальність теми зумовлена тим, що однією з умов дійсності договору є його укладення в належній, визначеній законом формі. Договір буде вважатися укладеним належним чином, якщо сторони дійшли згоди з усіх його істотних умов у належній формі. Така позиція підтримана не лише в українському законодавстві (ч. 1 ст. 638 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) [1]), але і у законодавствах інших держав, зокрема, подібний підхід містять норми ст. 434 Цивільного кодексу Російської Федерації [4]. О. Дзера погоджується з тим, що укладеною можливо визнати тільки угоду, в якій згода за всіма істотними умовами досягнута у належній формі [5, 156]. При укладенні договору потрібно враховувати той факт, що договір є видом правочину, а отже загальні вимоги до форми правочину, визначені у ст. 205 ЦК України, поширюються і на форму договору.

Відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 639 ЦК України договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом. Якщо сторони домовилися укласти договір у певній формі, він вважається укладеним з моменту надання йому цієї форми, навіть якщо законом ця форма для такого виду договорів не вимагалася [1]. Таким чином, діють одночасно принципи імперативності, який полягає у тому, що існує заборона сторонам обрати більш просту форму, ніж передбачено у законі, та принцип диспозитивності, який передбачає можливість надати більш складної форми договору за розсудом самих контрагентів.

Чітке нормативне визначення форми договорів, насамперед, спричинене необхідністю реалізації попереджувальної функції у цивільному праві, тобто необхідно здійснювати запобігання виникненню спірних правовідносин у майбутньому між сторонами, які укладають договір стосовно змісту договору, факту укладення та його виконання. Чітким визначенням форми договорів держава не тільки здійснює в інтересах суспільства контроль за змістом договорів, а також гарантує реалізацію правового інтересу конкретних суб'єктів права – шляхом правильного вчинення ними юридичних дій.

Законодавчо враховується наявність існування ієрархії форм договору (від простої – усної до складної – нотаріальної, які виписані послідовно, одна за одною, у Главі 16 ЦК України) та подальшого розгалуження форм. Зокрема, виокремлюється усна та письмова форми договору. Остання поділяється ще на просту та нотаріальну форми договору.

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або в кількох документах, у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони. Також до письмової форми ЦК України прирівнює волю сторін виражену за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку.

У випадку, якщо фізична особа у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може підписатися власноручно, то за її дорученням текст правочину може в її присутності підписати інша особа, підпис якої має засвідчити або посадова особа за місцем роботи, навчання, проживання або лікування особи, яка його вчиняє, або нотаріус чи посадова особа, яка має право на вчинення нотаріальних дій у випадку, коли правочин, який вчиняється, потребує нотаріального посвідчення.

Встановлення ж усної форми договору законодавцем окреслено чіткими рамками. Відповідно до ч. 1 ст. 206 ЦК України, сторони можуть укласти правочин, а отже і договір в усній формі, якщо такий правочин повністю виконується сторонами у момент його вчинення [1]. Зазначена норма має чотири винятки, які обмежують можливість застосування усної форми договору сторонами. Тобто, на підставі цього в усній формі забороняється укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню, договори, які підлягають державній реєстрації, договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та державній реєстрації, а також договори, для яких недодержання письмової форми має наслідком їх недійсність. Наприклад, відповідно до ст. 719 ЦК України договір дарування предметів особистого користування та побутового призначення може бути укладено усно [1].

Імперативні норми ст. 208 ЦК України містять вказівку на договори, які необхідно вчиняти не в усній, а виключно у письмовій формі. Так, відповідно до ст. 208 ЦК України, у письмовій формі належить вчиняти договори між юридичними особами, між фізичною та юридичною особами, договори, які укладаються фізичними особами між собою на суму, що перевищує у двадцять і більше разів розмір

неоподаткованого мінімуму доходів громадян, договори щодо яких законом встановлено письмову форму [1]. Відповідно до ч. 1 ст. 209 ЦК України, нотаріальне посвідчення договору є обов'язковим у випадках, коли це передбачено нормою закону або домовленістю сторін. Якщо одна із сторін здійснила вимогу до контрагента щодо нотаріального посвідчення договору, який через приписи закону не підлягає нотаріальному посвідченню, то така вимога є обов'язковою для надання договору нотаріальної форми.

Використання такої можливості, як зазначає Є. Харитонов, часто є доцільним, оскільки перевірка змісту договору (правочину) нотаріусом є гарантією того, що цей договір укладений відповідно до вимог закону. До того ж, нотаріальне посвідчення правочину полегшує з'ясування обставин справи, якщо виникає спір щодо істотних умов правочину та їхнього тлумачення [6, 236].

Порядок нотаріального посвідчення договорів визначається Наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України». Процес нотаріального посвідчення, наприклад, цивільно-правових договорів відчуження земельних ділянок є багатоступеневим і достатньо складним. Нотаріальне посвідчення операції означає, що її зміст, час, місце укладення, наміри сторін за договором відповідають закону, перевірені та офіційно зафіксовані нотаріусом, а тому вважаються встановленими і достовірними. В ході вчинення нотаріальної дії щодо посвідчення договору про перехід права власності на земельну ділянку, нотаріус, як і при посвідченні іншого договору, зобов'язаний: встановити особу учасників цивільних відносин, які особисто звернулися за вчиненням нотаріальних дій, перевірити обсяг цивільної дієздатності осіб, які є учасниками договору, перевірити справжність підписів учасників договору й інших осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії, а також з'ясувати дійсні наміри сторін щодо вчинення правочину, а також відсутність у сторін заперечень стосовно кожної з умов договору [2].

Відповідно до ст. 220 ЦК України, у разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним. Якщо сторони домовилися щодо усіх істотних умов договору, що підтверджується письмовими доказами, і відбулося повне або часткове виконання договору, але одна із сторін ухилилась від його нотаріального посвідчення, суд може визнати такий договір дійсним.

У цьому разі наступне нотаріальне посвідчення договору не вимагається.

З цього питання роз'яснення дає Верховний Суд України. Зокрема, відповідно до пункту 13 Постанови Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» з підстав недодержання вимог закону про нотаріальне посвідчення правочину нікчемними є тільки правочини, які, відповідно до чинного законодавства, підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню. Вирішуючи спір про визнання правочину, який підлягає нотаріальному посвідченню дійсним, судам необхідно враховувати, що норма частини 2 ст. 220 ЦК України не застосовуються щодо правочинів, які підлягають і нотаріальному посвідченню, і державній реєстрації, оскільки момент вчинення таких правочинів відповідно до ст. 210 та 640 ЦК України пов'язується із державною реєстрацією, тому вони не є укладеними і не створюють прав та обов'язків для сторін [3].

Таким чином, договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом. Договір може бути укладений в усній та письмовій формі (з нотаріальним посвідченням письмового договору). В письмовій формі, як правило, укладаються договори, предметом якого є об'єкти нерухомості: будинки, земельні ділянки.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
2. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» від 3 березня 2004 року // Офіційний вісник України. – 2004. – № 10. – Ст. 639.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсним» від листопада 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/>
4. Гражданский кодекс Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.grazkodeks.ru/>
5. Дзера О. Зобов'язальне право. Теорія і практика. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 320 с.
6. Харитонов Є., Старцев О. Цивільне право України. – К.: Істина, 2007. – 815 с.